

I

За всичко изгубено, но и за всичко научено

Имало едно време – нали така започват всички приказки – едно момче, което останало без майка. Но това не станало изведнъж. Черна, невярна болест я погубвала бавно, бавно. Коварното заболяване я изяддало отвътре, убивало светлината в нея. Затова очите ѝ мъчително гаснели, с всеки изминал ден лицето ѝ ставало все по-бледо.

Страданието я отнемало от момчето малко по малко всеки ден и него все повече го обземал страх, че иде денят, когато изцяло ще я изгуби. А толкова много искало майка му да живее. Сестри и братя нямало и макар че безкрайно обичало баща си, истината била, че към майка си било привързано повече. И не можело да понесе мисълта, че е обречено да живее без нея.

Дейвид – така се казвало момчето – правел всичко по силите си, за да помогне на майка си да надвие болестта. Опитвал се да бъде добър, за да не страда тя по негова вина. Вкъщи ходел на пръсти, за да не вдига шум, в игрите с оловните войничета тихичко шепнел. Създал си строги правила и навици, опитвал се да ги спазва на всяка цена, защото фаталистично вярвал, че съдбата на майка му отчасти зависи и от неговите дела. Ставал от леглото, като винаги първо допирал пода с левия крак, сетне с десния – за сполука. Зъбите си миел, броейки до двайсет, чак тогава спирал. Каквото и да пипнел – било крановете в банята или дръжките на вратите, – вършел го определен брой пъти: нечетните числа били злополучни, четните – благоприятни, а две, четири и осем предпазвали от нещастие. Шестицата не харесвал, защото съдържа

числото три, нали три по две прави шест, а тройката е втората част на тринайсет, фаталното число.

Ако случайно удари главата си в нещо, бързал да я удари повторно, та числото да е четно. Понякога се налагало да я удря отново и отново, понеже обърквал бройката, та чак свят му се завивал и му ставало лошо. Цяла година, всеки божи ден, докато състоянието на майка му се влошавало пагубно, правел по нещо специално, вярвайки, че то носи късмет – рано сутрин отнасял *любими* книги в кухнята, вечер преди лягане ги връщал обратно в спалнята. Сред тях били малко томче с избрани приказки на Братя Грим и оръфано от много четене книжле комикс на старата библиотека *Магнет*. В кухнята ги държал на определен стол, а в спалнята – върху килима до леглото, грижливо положени една върху друга, отдолу комиксът, отгоре томчето. Вярвал, че по този начин дава съдбовен принос за майчиното оцеляване.

Всеки ден, връщайки се от училище, сядал край постелята на болната, понякога разговаряли – когато имала повече сили. Друг път само я наблюдавал как спи, угнетено следял неравното, измъчено дишане, броял всеки откъсващ се от отслабналите гърди хриптящ дъх. Напрягал цялата си воля в безмълвна молба към Всевишния, а на нея пък опитвал да ѝ внушава да не го изоставя. Често носел някоя от своите книги, за да ѝ чете, ако, разбира се, била будна и нямала главоболие. Тя също имала любими книги – детективски романи, романтика, облечени в черна подвързия романи с дребен шрифт. Но предпочитала Дейвид да ѝ чете по-стари неща – митове, легенди, приказки за замъци, рицарски подвизи, за страховити, говорещи зверове. А те и нему харесвали. Вече не бил дете, дванайсет години навършвал, но все така обичал тези четива. Пък и много от тях знаел наизуст, а удоволствието, което болната му майка изпитвала, като го слуша, още повече засилвало привързаността му към тях.

Преди да се разболе, самата тя редовно му четяла и

често повтаряла, че приказките *живеят*. Живи са, но не така както можем да кажем за хората или за животните. За човеците това важи независимо дали се интересуваш от тях или не, докато кучетата например, не им ли обърнеш внимание, сами идват да си го потърсят. Котките пък много умеят да се преструват, че хората изобщо не съществуват, ако, разбира се, това им отърва. Но извинявайте за отклонението, това е съвсем друг въпрос.

Докато една история е нещо различно: тя оживява в самия разказ и интереса към него. Иначе без човешкият глас да я предаде със звук и цвят, без чифт жадни детски очички да я поглъщат под одеялото на светлината на електрическо фенерче, една приказка няма реално съществуване в нашия свят. Тя е като зрънца в птича човка, някои ще изпаднат и ще се разпилеят по меката почва, там ще покълнат, ще порасне растение. Като песенни ноты, очакващи нечий инструмент и глас да съживи музиката, която носят. Почиват, сякаш заспали, изчакват, надяват се на възможност за оживяване. Веднъж зачете ли ги някой, и те започват да се променят. Приказката е способна да пусне корени в човешкото въображение и да преобрази душата на читателя. Приказките желаят да бъдат прочетени, често прошепвала майка му. Те именно от това се нуждаят. Тази е причината да упорстват да излязат от своя свят, че да влязат в нашия. От нас очакват живот да им дадем.

Такива неща говорела майката на Дейвид, преди болестта да я надвие. Държала в ръка някоя книга, обяснявала със замечтани очи, гальовно милвала с пръсти корицата. По същия начин, както понякога докосвала лицето на Дейвид или на баща му, показвайки колко много ги обича. За момчето майчиният глас бил като сладка песен, богат на музика, на тоналност – всеки пореден път разкриваща нови нюанси, нови импровизации в нечуван допреди филнес. В по-късни години, когато музиката станала по-важна в живота му, но никога толкова, колкото книгите, Дейвид

си представял майчиния глас вече не в измеренията просто на песен, а по-скоро като симфония, понесла в себе си безкрай вариации на познати теми и променяща се според настроения или прищевки благозвучност.

Дейвид растял и все по-често четял сам, докато майчината болест върнала и двамата в ранното му детство, само че сега ролите били разменени. И преди да се разболее, влизал при майка си в стаята, където тя обичайно четяла. Майка и син разменяли усмивки, той сядал и отварял своята книга. Така и двамата потъвали, всеки в своя личен свят, но пък споделяли едно и също пространство и време. Поглеждайки от време на време майчиното лице, момчето можело да каже дали онова, което чете, живее в майка му, а и тя в него; тогава неизменно си спомняло думите ѝ за силата на приказките над хората и тази, която на свой ред хората имат над тях.

Синът завинаги запомнил деня, когато майка му починала. Бил на училище, преподавали урок за поезията, покрай ушите му минавали думи като дактил и пентаметри, двустипия и хекзаметри, кое запаметявал, кое не – имената приличали на древни динозаври от незапомнени предисторически земи. Изведнъж директорът влязъл в класната стая и се запътил към учителя по английски – г-н Бенджамин. Наричали го Биг Бен, както часовника на сградата на английския Парламент, заради едрия му ръст и навика да вади старомодния джобен часовник изпод гънките на фрака и с басов, плътен глас тържествено да обявява започването на часа. Директорът прошепнал нещо в ухото на учителя, последният кимнал с глава загрижено. Тогава извърнал очи към класа, загледал се в Дейвид, а когато заговорил, гласът му бил много по-мек от обичайно. Казал му, че е свободен, да си прибере нещата в чантата и да последва училищния ръководител. Момчето се досетило за какво става дума. Още преди да го отведат в училищния лазарет, още преди сестрата там да

му поднесе чаша горещ чай и винаги строгият директор да заговори. Този достоен мъж се опитвал да бъде любезен и нежен с осиротялото дете. Дейвид слушал тържествените думи, а чаят парел устните му, сякаш нарочно му напомнял, че той е жив, но завинаги изгубил майка си.

Значи всичките му усилия, послушание и строго спазване на правилата не били достатъчни да запазят живота ѝ. Питал се отново и отново дали не се е провалил някъде? Може би в някое от многобройните правила, които стриктно изпълнявал като повеля свише? Да не би да е сбъркал в броенето същата сутрин или да е направил друго нещо погрешно и то да се е оказало съдбовно? Но вече нямало никакво значение. Тя била мъртва. Сигурно същия ден не е трябвало да ходи на училище? Така и така в клас постоянно се тревожел за нея, струвало му се, че губи контрол върху състоянието ѝ. Иначе в училището било много трудно да се спазват правилата, там си имало друг, вътрешен ред, с който всеки ученик трябва да се съобразява. Понякога заменял своите правила с училищните, но те не били същите. И ето – сега заплащил за това с майчиния живот.

Чак тогава дошли сълзите и момчето заридало, засрамено, сломено от собствения си провал.

Последвали трудни мигове, запълнени с множество хора – съседи и роднини, лица, размазани и незапомнени, високи непознати мъже. Те протягали пръсти за мъжка милувка, разрошвали косата му, подавали монета. Идвали и едри жени в черни дрехи, поемали в обятията си Дейвид, изпълвали ноздрите му с ухание на парфюми и мирис на нафталин. Вечерта не го заставили да си легне рано, останал до късно в гостната, свит в един ъгъл, а възрастните говорели безспирно. Разказвали истории за майка му – описвали я такава, каквото не я познавал – съществено странно, далечно от него. Като дете не плакала, когато по-голямата ѝ сестра починала, просто отказвала да при-

еме факта, че някой толкова скъп за нея човек би могъл да изчезне завинаги и никога повече да не се върне. Един път избягала от дома за цял ден, защото, раздразнен от някакво дребно нейно провинение, баща ѝ се заканил, че ще я даде на циганите. Прекрасна девойка в светлочервена рокля, бащата на Дейвид я отнел от друг ухажор – току под носа му. Видение в бяло на сватбата, проболо палец на розов трън, нарочно попило кръвта в белоснежния тоалет, та всички да видят аленото петънце.

Когато същата вечер най-накрая заспал, Дейвид сънувал, че е част от тези разкази, участник във всеки миг от майчиния живот. И вече не дете, което слуша истории от друго време, а жив свидетел на всички тях.

Майка си видял за последен път в погребалното бюро, преди да затворят ковчега. Изглеждала по-различна и все пак била същата – както едно време, преди да настъпи болестта. С грим, както си слагала в неделите преди църковната служба или когато излизали с баща му било на ресторант, било на кино. Лежала облечена в любимата синя рокля със скръстени ръце, в пръстите ѝ вплетена броеница, но пръстените свалени от тях, а устните ѝ огненочервени. Дейвид се навел над нея, докоснал ръката ѝ с пръсти. Студена и влажна била.

Бащата пристъпил, застанал до него. Били сами в помещението, останалите чакали отвън най-близките да се простят с нея. Имало и кола, голяма черна катафалка, за да ги отведе в църквата. Шофьорът носел цилиндър и лицето му било тържествено и сериозно, не се усмихнал нито веднъж.

– Е, сине, целуни мама за сбогом – обадил се бащата.

Дейвид извърнал лице към него, видял очите му – зачервени и влажни както и в първия ден, когато баща му плакал със сълзи. Помнел го добре, това станало когато се завърнал от училището. Сетне прегърнал момчето и обещал, че всичко ще бъде наред. А сега едра, бистра

сълза се набрала в окото му и се търкулнала по бузата бавно-бавно, сякаш се срамува. Дейвид въздъхнал и отново се извърнал към майка си. Навел се, целунал лицето ѝ. Миришела на някакви химически вещества и нещо друго, нещо, за което дори не искал и да помисли. Усещал го на устните ѝ.

– Сбогом, мамо – прошепнал той, а очите му парели, горещо искал да направи нещо, но не знаел какво.

Бащата поставил ръка на рамото му, навел се на свой ред, целунал майка му нежно по устните. Сетне притиснал лице в нейното и зашепнал нещо, което Дейвид не можел да чуе. После излезли, ковчегът бил отнесен, а когато го видели отново, той бил вече затворен. Единственият знак, че майка му е там, била метална плочица на капака, на нея било гравирано името, датите на раждането и смъртта ѝ.

Същата вечер в църквата я оставили сама. Дейвид помолил да остане, да поседи с нея, но това не било разрешено. Отново и отново се питал дали не е самотна, дали знае къде се намира? Може би е вече на небето, но може би това става след като свещеникът произнесе заключителните слова, а ковчегът е спуснат в гроба и заровен? Не му се нравела мисълта тя да е там, в онова тясно пространство съвсем сама, все едно в затвор от обковано с месинг и пирони дърво, но не смеел да заговори баща си за това. Нямало да разбере, пък и в края на краищата приказките едва ли ще променят нещо. В църквата било невъзможно да остане, затова отишъл в стаята си и се замислил, опитвайки да си представи какво ли ѝ е на нея. Сетне спуснал пердетата, плътно затворил вратата, за да бъде напълно тъмно, и се мушна под леглото.

То било ниско, пространството под него – съвсем тясно. И се намирало в самия ъгъл, така че когато Дейвид се намърдал навътре до края, отпред и встрани почувствал единствено твърди стени. Затворил очи, затаил дъх. След известно време рекъл да надигне глава, но я ударил

в подпорите на матрака. Опитал да ги помръдне с ръце, но били заковани за рамката. Понечил да повдигне леглото, натискайки нагоре с дланите с все сила, но се оказало непосилно, креватът тежал много. Сега вече усетил прахта и миризмата на нощното гърне. Закашлял се, очите му се налели, сълзи му потекли. Решил да излезе, но се оказало значително по-трудно от влизането. Закихал, отново неволно ударил глава в рамката, заболяло го силно. Сега вече усетил и паника. Заритал с крака, опитвал да намери опора за придвижване, но те само се плъзгали по пода. Тогава му хрумнало да използва напречните дъски под матрака. Послужили му като стълба и малко по малко успял да се изхлузи навън. Изправил се с мъка, облегнал се на стената, задишал дълбоко, дълбоко, опитвайки да се отърси от страха.

Значи това е смъртта! Тесен капан, отгоре страшно тежи, затиска, задушават те пагубно. И така във вечността...

Погребението било една януарска сутрин. Земята била замръзнала, корава, опечалените – облечени в дебели палта, с ръкавици и шалове. Когато го спускали в рова, ковчегът изглеждал съвсем къс. А приживе майка му била толкова висока! Значи смъртта смаява...

В последвалите седмици Дейвид опитвал да намери утеха в книгите най-вече защото спомените за майка му били неразривно свързани именно с тях. Сега книгите ѝ били негови и той все по-често отварял онези, които му се стрували подходящи. Скоро осъзнал обаче, че се опитва да чете романи, които не разбира, поеми със стихове, които рядко се римуват, пък и не му били интересни. За някои неща питал баща си, но той нямал особени интереси към литературата. Времето у дома обичайно прекарвал над вестника, вечно с лула в устата, над него се виели тънки синкави струи, сякаш индианци изпращат димни сигнали. Много повече го вълнували събитията

в съвременния свят, още повече че по това време Хитлеровите орди настъпвали навсякъде в Европа, напълно реално заплашвали и родната им страна. Преди години майката казвала, че и съпругът ѝ обичал книгите, но с течение на времето загубил интерес към тях. Отдавна вече предпочитал вестниците с дългите им печатни колонки, шрифтове и букви, грижливо набирани на ръка от словослагателите – създатели на нещо, което ще загуби актуалност почти едновременно с появата си по будките за разпространение. Тоест новини, които са вече стари или остаряващи в мига на прочитането, бързо изпреварвани от галопиращите световни събития.

Историята в книгите *мразят* подражателите си във вестниците, казвала приживе майката на Дейвид. Вестникарските материали са като току-що уловена риба – заслужават внимание само докато са пресни. Те са още и като уличните гаменчета, дето продават вестниците – кресливи и досадни. А онова, което съдържа добрата книга – проза или поезия, разкази, приказки, умело написани, умно замислени, – е трайно и стойностно като делото на строги, но отзивчиви библиотекари в богато литературно хранилище. Вестникарските писания са не-съществени и лековати като дим, с кратък живот, едnodневки. Корен не могат да пуснат, но пък са като пълзящи навсякъде бурени, закриващи слънцето на далеч по-достойни създания. Съзнанието на четящия вестници баща е задръстено с пискливи, вечно спорещи гласове и те заглъхват в мига, в който той обърне страницата и прехвърли вниманието си върху поредната статийка, за да бъдат заместени от други, все така вресливи и ехидни. Такива неща шепнела на Дейвид майката незлобливо и с усмивка, докато бащата се мръщел и дърпал лулата. Съзнавал, че говорят за него, но отказвал да им направи удоволствие, показвайки, че се дразни.

Така Дейвид се превърнал в наследник и хранител на майчините книги, наред със своите собствени – купувани

или подарявани по различни поводи. Повечето съдържали стари легенди за рицари и воители, за змейове, дракони и морски чудовища, народни предания, детски приказки. Такива творения обичала майката като девойка – същите, които Дейвид ѝ четял, докато болестта я надвивала и постепенно отнемала дъха и гласа ѝ, превръщайки го в немощен шепот като шумолене на пергамент или скърцане на стари мебели. Чак докато силите съвсем я напуснали и тя предала Богу дух. След смъртта ѝ момчето се опитвало да отбягва същите книги, защото мъчително напомняли за нея и не му носели удоволствие. Само че как да обърне гръб на тези творби, те били така чудесни, наистина вълшебни! Не успявал да го направи, при това чувал техния зов. Да, те го зовели, изглежда, разпознавали в него по-особени качества – може би любознателност и доброта – или на него така му се струвало. Чувал гласовете им. В началото му говорели тихичко, сетне все по-високо и убедително.

Историята в тях били от време оно, наистина много стари, толкова, колкото и човешкият род, оцелели в течение на незапомнени времена, но единствено защото наистина носели голяма сила. Съдържанието им завинаги оставило трайна следа в съзнанието на Дейвид, нищо че самите томчета често стояли недокоснати някъде по библиотечните лавици. Всъщност то му осигурявало прекрасно бягство от действителността, а в същото време предлагало и една могъща паралелна реалност. Това били текстове стари и много чудати, намерили начин да съществуват извън страниците, които заемат. Светът на старите приказки съществува едновременно и независимо от нашия, така му казвала майката приживе. А понякога преградата помежду им изтънява и става толкова крехка, че двата свята се допират и преливат един в друг.

Точно тогава започнали бедите.

И лошите неща.

Именно тогава на Дейвид се явил и Гърбушкото.